

УДК 159.922:378.015.311

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТЬОГО ПЕДАГОГА

Заміщак М.І., к. психол. н.,
доцент кафедри психології

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті проаналізовано психологічні засади психологічного супроводу особистісного розвитку майбутнього педагога. Подано технології психологічного супроводу. Розглянуто змістовні аспекти комплексної програми психологічного супроводу, розробленої на підставі концептуальної моделі з врахуванням специфіки особистісного розвитку студентів в умовах ВНЗ.

Ключові слова: психологічний супровід, майбутній педагог, особистісний розвиток, види діяльності, технології психологічного супроводу, змістовні аспекти програми.

В статье проанализированы психологические основы психологического сопровождения личностного развития будущего педагога. Даны технологии психологического сопровождения. Рассмотрены содержательные аспекты комплексной программы психологического сопровождения, разработанной на основании концептуальной модели с учетом специфики личностного развития студентов в условиях вуза.

Ключевые слова: психологическое сопровождение, будущий педагог, личностное развитие, виды деятельности, технологии психологического сопровождения, содержательные аспекты программы.

Zamishchak M.I. PSYCHOLOGICAL PRINCIPLES OF THE PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF THE FUTURE PEDAGOGUE'S PERSONAL DEVELOPMENT

Psychological principles of the psychological support of the future pedagogue's personal development were analyzed in the article. Psychological support techniques were provided. The substantial aspects of the complex program of psychological support, developed on the basis of the conceptual model taking into account of students' personal development specificity at a higher educational establishments, were analyzed.

Key words: psychological support, future pedagogue, personal development, types of activity, psychological support techniques, substantial aspects of the program.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства висуває принципово нові вимоги до діяльності майбутніх педагогів, а відповідно, і до змісту роботи вищих навчальних закладів, які здійснюють їх підготовку. Система підготовки спеціалістів визначається специфікою конкретної професійної діяльності відповідної галузі.

Психологічний супровід – це цілісна, системно організована діяльність, у процесі якої створюються соціально-психологічні й педагогічні умови для успішного навчання й розвитку кожного студента в освітньому середовищі вишу. Як будь-яка система, вона складається з певних компонентів, які не можуть існувати окремо, усі тісно взаємопов'язані. Основне завдання психолого-педагогічного супроводу – це, насамперед, актуалізація саморозвитку людини, її прагнення до особистісного й професійного росту [16].

Згідно з дослідженням Е. Зеєра, психологічний супровід має ґрунтуватися на принципах: урахування потреб особистості у самоорганізації, самовизначенні і саморозвитку; признання пріоритету індивідуальності та самоцінності студента, який з самого початку навчання і є суб'єктом психологічного супроводу [8, с. 269].

Вагомого значення набуває здатність майбутнього педагога до самопізнання й самовизначення, що має на меті прийняття остаточної відповідальності за власне особистісне та професійне самовдосконалення. Бажаним підсумком психологічного супроводу виступає формування соціально-спрямованої та індивідуально збалансованої мотиваційно-ціннісної сфери особистості майбутнього педагога.

Аналіз останніх досліджень. Проблема особистісного розвитку привертала увагу багатьох науковців і набуває широкого опрацювання у роботах Л. Виготського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, А. Маслоу, К. Роджерса, Г. Цукермана, Т. Тихонової, Л. Зязюна, М. Савчина та ін. Особливого значення ця проблема набуває у контексті педагогічної діяльності та підготовки до неї.

Д. Леонтьєв [11] стверджував, що розвиток особистості у студентські роки з боку відношення до професії так: «юний студент приходить у виш, вважаючи, що обрана ним з тих чи інших мотивів майбутня справа є бажана для нього; якщо по закінченню вишу у нього буде відчуття, що і він потрібний цій справі, що вона стала для нього своєю, то це і буде свідчити про його психологічну особистісну зрілість як спеціаліста». Тому

питання особистісного розвитку студента і формування його готовності до майбутньої професійної діяльності – ключові у теорії та практиці вдосконалення роботи сучасного вищого навчального закладу. При цьому однією з провідних проблем є побудова такої системи освітнього процесу, яка б оптимально враховувала особливості й закономірності не лише особистісного розвитку студента, а й його професійного становлення як спеціаліста [3, с. 51].

Д. Дубравська [9] у ході дослідження динаміки особистісних утворень майбутнього педагога зазначає: на відміну від панівного донедавна тлумачення поняття особистості як суми функціонально унормованих рис, відповідно і особистості педагога як носія відповідних вимогам професії властивостей (професійно важливих якостей), останнього часу активно формується протилежна позиція, що стверджує необхідність осмислення особистості як суб'єкта власної психічної діяльності, відтак і особистості педагога як суб'єкта керування педагогічною діяльністю.

Особистість майбутнього педагога, як стверджує М. Савчин [15], має володіти сильним, цілісним, не розколотим Я, в якому гармонійно поєднане індивідуально-неповторне, загальнолюдське та духовне. Особистість із сильним Я – розумна, мудра, досвідчена, щаслива. Вона ефективно рефлексує та трансцендентує, контролює себе, прогнозує, діагностує, планує, регулює свою активність, коректує та моделює свою діяльність і поведінку, володіє свободою та відповідальністю. Їй притаманні стани безпристрасності, безмовності, чесноти. Така особистість поповнює сили у духовній сфері, долаючи у такий спосіб свою слабкість, немочі, духовні, психічні та психологічні травми.

Педагог з високо розвинутим інтелектом здатний долати труднощі, забезпечує особисту свободу та відповідальність, моральність та самодостатність. Вміє запобігати маніпулятивним впливам з боку оточення. Педагог швидко вміє приймати рішення, виразно та чітко висловлює свої думки, легко адаптується до нової ситуації. Міцно засвоює систему морально-духовних цінностей, адекватно керує своєю поведінкою. Педагог, який здатний міркувати, ніколи не робить зла, бо застосовує знання, які ґрунтуються на вірі [15].

Ж. Вірна [3] описує критерії і показники ефективності психологічного супроводу особистісно-професійного розвитку студента: 1) мотиваційність студентів у складанні та реалізації програми особистісно-професійного розвитку; 2) досягнення

студентів у становленні професійної свідомості та професійної самосвідомості, професійної ідентичності та образу Я-педагог; 3) рівень засвоєння професійно зорієнтованих знань з курсів психологічних дисциплін; 4) розвиток інтелекту; 5) розвиток особистісних якостей (емпатія, комунікативність, ситуативна й особистісна тривозможність, рівень самооцінки особистісних якостей, рівень домагань); 6) психологічна задоволеність отриманим фахом; 7) визначеність у професійному майбутньому; 8) задоволення студентів процесом психологічного супроводу; 9) відвідування студентами психологічних тренінгів та індивідуальних консультацій.

Слід зазначити також про значущість психологічної, соціальної, моральної та духовної ситуації вищого навчального закладу, який впливає на самовизначення майбутнього педагога, формування його нових світоглядів, здатностей, професійних компетентностей прийняття та засвоєння ним цінностей, прогнозування життєвих цілей. Л. Іванцев вказує на основні чинники життєздійснення особистості у студентському віці: усвідомлення та виявлення життєвих цілей, цінностей, життєвого призначення; виховання у собі здатності реагувати на можливі проблеми, правильно оцінюючи їх і корегуючи згідно із системою прийнятих цінностей [9]. С. Максименко стверджує, чим зрозуміліше людині її покликання, тим більше з'являється можливість для якнайповнішого самоздійснення [12]. Для чіткого розуміння студентом цілей, завдань, шляхів і методів досягнення результатів, свідомого ставлення до процесу навчання як до процесу самовдосконалення і самоперетворення, освітній процес передбачає наявність суб'єкт-суб'єктних стосунків між студентом та викладачем. Необхідно зазначити, що як внутрішньо, так і зовнішньо організовані процеси саморозвитку ґрунтуються на психічних та особистісних процесах студента. Самопізнання, самоактуалізація, пізнання власних психічних, духовних, моральних і психомоторних здібностей, особистісних здатностей, емоційних та вольових якостей стають запорукою успішного розвитку й саморозвитку. Оскільки людина соціальна за своєю природою, не викликає сумніву те, що її розвиток залежить від суспільства, і особистість не може розвиватися без впливу середовища. Отже, для цілеспрямованого процесу становлення особистості і підвищення його результативності зовнішній вплив має бути системно організованим, методично забезпеченим освітнім процесом.

Постановка завдання. Завдання нашого дослідження полягає в описі психологічних засад психологічного супроводу особистісного розвитку майбутнього педагога та визначення етапів особистісного розвитку студента як майбутнього педагога.

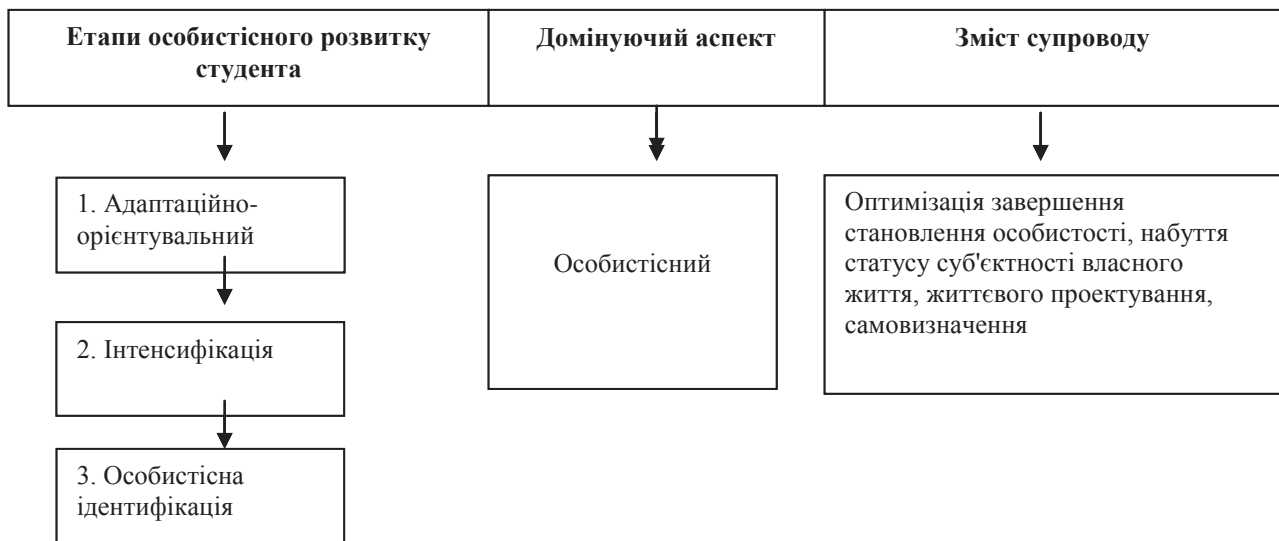
Виклад основного матеріалу досліджень. Психологічний супровід особистісного розвитку може бути реалізовано через наступні види діяльності викладача психології при вивченні курсу «Психологія»: 1) навчальну (навчання способам ефективного спілкування та поведінки у процесі

особистісного розвитку); 2) здоров'язбеігаючу (комплекс заходів, які сприяють нормалізації самопочуття: зняття напруги, втоми; аналіз навантаження, можливостей людини при виконанні конкретної діяльності та ін.); 3) формувальну (діяльність спрямована на формування у суб'єкта компетентностей та здатностей, необхідних для вирішення конкретних завдань; допомогу в організації мислення особистості, заохочення експериментування, розширення можливостей); 4) аналітичну (аналіз цілісного особистісного розвит-

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ВНЗ

цілісна система психологічного супроводу, спрямована на забезпечення соціально-психологічних умов для успішного особистісного розвитку, підготовки до майбутньої професії, комунікації, особистісного зростання на підставі саморозвитку та самореалізації як особистості, суб'єкта власної особистісно-професійної діяльності

Суб'єкт: особистість студента; процес особистісного розвитку	Суб'єкт: викладач	Мета: створення максимально сприятливих умов для особистісного розвитку та саморозвитку, навчання та самонавчання, виховання та самовиховання	Напрями: моніторинг динаміки особливостей особистісного розвитку; психологічна освіта; профілактика та корекції особистісних девіацій	Методи: психологічна діагностика; психологічний тренінг; психологічна корекція; індивідуальне консультування
---	-----------------------------	--	--	---

Рис. 1. Організаційно-змістовні особливості психологічного супроводу особистісного розвитку майбутнього педагога

Таблиця 1
Змістовні аспекти програми психологічного супроводу особистісного розвитку майбутнього педагога

Етапи	Адаптаційно-орієнтувальний	Інтенсифікація	Особистісна ідентифікація
Види	Адаптація до освітнього середовища	Моделювання особистісного розвитку	Оволодіння особистісними здатностями
Мета психологічного супроводу	Сприяння успішній адаптації до навчального закладу. Допомога у засвоєнні норм, правил, вимог навчального закладу. Допомога у побудові стосунків у групі. Формування пізнавальної культури. Формування професійних уявлень. Допомога у визначенні свого місця, самовираженні. Складання плану життя, кар'єри.	Формування особистісних умінь. Формування стійкої спрямованості на здоровий спосіб життя. Формування повноцінно-здорової особистості. Формування моральної самосвідомості, індивідуального стилю діяльності.	Сприяння особистісному зростанню та зростанню психологічної особистісної компетентності майбутнього педагога . Формування фундаментальних особистісних здатностей. Формування уміння ставити правильно життєві цілі; здібність до взаємодії; здібності до постійного особистісного зростання; Формування навичок педагогічного спілкування. Сприяння саморозвитку та самоорганізації. Формування особистісної готовності до професійної діяльності.
Тематика психологічного супроводу	1. Світ професій 2. Жити у мирі з собою та іншими 3. Як себе навчити вчитися 4. Розвиваємо здібності, здатності, компетентності 5. Повага до життя 6. Самоменеджмент або як краще організувати свою роботу 7. Розв'язання життєвих ситуацій 8. Світ почуттів, переживань та воля людини. 9. Освіта і психологічне здоров'я 10. Особистісні здатності	1. Розвиток здібностей 2. Планування формування особистісних здатностей та якостей 3. Розвиток творчого та позитивного мислення. 4. Організація ділової взаємодії. 5. Аналіз життєвих цінностей. 6. Стратегії досягнення успіху. 7. Аналіз вирішення проблем. 8. Розвиток організаторських і комунікативних якостей. 9. Розвиток самоконтролю. 10. Здоров'я як цінність.	1. Розвиток фундаментальних здатностей особистості 2. Розвиток інтелектуальної і поведінкової гнучкості 3. Аналіз особистісного досвіду. 4. Самооцінка своєї особистості та діяльності. 5. Аналіз стратегії самоподачі. 6. Здоров'я та особистісні досягнення. 7. Розвиток педагогічного спілкування. 8. Саморозвиток і самовдосконалення.
Зміст психологічного супроводу	«Як учитися ефективно». «Розвиток загальних і спеціальних здібностей майбутнього педагога» «Особистісне становлення» Тренінги: адаптації, партнерського спілкування; сенситивності; саморегуляції; підвищення емоційної стійкості та ін.	Діагностика, корекція. <i>Додаткові курси:</i> «Особистісна майстерність», «Психологічне здоров'я особистості», «Конфліктологія», «Як будувати себе і свою сім'ю». Ділова гра «Методи навчання». <i>Тренінги:</i> Креативності, Особистісного зростання, Розв'язання конфліктів, Комунікативної компетентності, особистісних умінь та ін.	«Особистісний розвиток» «Особистісні здатності» «Стратегії Я-особистості майбутнього педагога» Тренінги: Особистісного зростання; Креативності; Прийняття рішень; Педагогічного спілкування та ін.
Результат психологічного супроводу	1. Адаптація до колективу, навчальних навантажень. 2. Визначення індивідуальної стратегії навчання. 3. Формування уявлення про обрану професію та способи саморозвитку. 4. Формування особистісних здатностей. 5. Уявлення про етапи особистісного становлення. 6. Розвиток повноцінно-здорової особистості майбутнього педагога.	1. Вміння проектувати свою особистісну діяльність. 2. Вміння приймати рішення, наявність стійкої позиції. 3. Вміння прогнозувати результати своєї діяльності. 4. Адекватна оцінка своїх особистісних можливостей. 5. Відповідність розвитку здібностей вимогам професіограми. 6. Формування професійної поведінки.	1. Формування особистісних здатностей. 2. Організація особистісної взаємодії. 3. Особистісна ідентичність. 4. Здатність до постійного самовдосконалення. 5. Індивідуальний стиль діяльності. 6. Особистісний світогляд і культура. 7. Особистісна позиція.

ку, наявної системи взаємодії, результативності застосовуваних технологій і ін.); 5) організуючу (організовує спеціальні види діяльності, взаємодії, спрямовані на досягнення мети особистісного становлення); 6) смислопороджуючу (організовує спеціальні ситуації у міжособистісній взаємодії, що сприяють появі в її учасників нового сенсу, цінностей); 7) стимулююче-мобілізує (використовує різні психологічні засоби, методи, що сприяють активізації майбутнього педагога у ході особистісного розвитку); 8) [спрямовуюче-підтримувальну (підтримка особистісних умінь, допомогу у «розкритті» здібностей особистості, її ресурсів і вміння застосовувати їх у діяльності); 9) об'єднувально-посередницьку (діяльність, що забезпечує встановлення багатопланових зв'язків між суб'єктами освітнього процесу в організації розвиваючої і особистісної взаємодії у виконанні конкретних цілей).

Технології психологічного супроводу представлено сукупністю методів розв'язання завдань особистісного становлення. Це, насамперед: 1) психологічні тренінги, спрямовані на: підвищення здатності до адаптації, рефлексії, тренінги розвитку особистісних здатностей, подолання дисгармоній розвитку особистості, навчання прийомів саморегуляції, способів зняття напруги і втоми, відновлення працездатності; тренінг мотивації досягнення; розвитку психічних пізнавальних процесів; тренінг комунікативних умінь; вправ на розвиток творчого мислення; вправ для отримання навичок особистісної самопрезентації і т.ін; 2) моніторинг процесу особистісного розвитку, що включає поточну психологічну діагностику та контроль навчальної успішності студентів; 3) за наявності виявлення особистісних девіацій використовуються методи психологічної корекції або індивідуального консультування; 4) важливе значення надається створенню сприятливого середовища для зміни обмежувальних переконань, тренуванні у застосуванні особистісних здатностей, реакцій і розуміння поведінки інших, а також корекції окремих функцій за допомогою спеціально підібраних вправ у процесі індивідуальної та корекційної роботи, в яких формуються навички взаємодії з людьми різного віку, навички конструктивної поведінки у конфлікті та ін.

Узагальнимо отримані результати у вигляді рисунку 1.

Розглянемо змістовні аспекти комплексної програми психологічного супроводу у вищому навчальному закладі (табл. 1).

Спеціально створені умови, що сприяють самореалізації, дозволять не тільки

подолати деформації особистості, але й сприяти професійному становленню [5].

Людина, яка обирає цю професію, повинна насамперед усвідомити, що професія педагога потребує великої праці. Студент повинен позитивно ставитися до вибраного виду діяльності, збагачувати свої теоретичні знання та застосовувати їх на практиці. Вміти відбирати види діяльності, адекватні поставленим завданням і планувати систему спільних творчих справ. Студент, який прагне стати хорошим педагогом, має вміти проводити самоаналіз, а також пізнавати власні можливості, оскільки самоаналіз у свою чергу є прагненням до самовдосконалення та самоствердження. Така людина самокритично ставиться до себе та шукає способи для покращення знань і шліфування своїх умінь і навичок, засоби для набуття професіоналізму. Також важливим критерієм становлення майбутнього педагога є психологічні знання, адже кожен вчитель – це насамперед психолог, він має вивчати внутрішній світ дітей, вміти визначити тип темпераменту та характер дитини, це дає можливість вчителю прогнозувати індивідуальний розвиток особистості: її якостей, почуттів, волі та поведінки у школі, колективі та за їх межами, можливих труднощів у засвоєнні знань, встановленні стосунків із ровесниками, а також прогнозувати хід освітнього процесу.

Висновки. Отже, підсумком психологічного супроводу буде успішне формування соціально-спрямованої та індивідуально збалансованої мотиваційно-ціннісної сфери особистості майбутнього педагога. Адже саме педагог є референтним носієм загальнолюдських цінностей та власних життєвих смислів. Особистісне становлення майбутнього педагога в умовах професійної підготовки буде ефективнішим, якщо ведучим способом стане психологічний супровід усіх суб'єктів освітнього процесу. При цьому, змістовну основу особистісного становлення майбутнього педагога повинні складати певні психологічні засади, які ініціюють становлення важливих особистісних здатностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адлер А. Очерки по индивидуальной психологии / Альфред Адлер; [пер. с нем.]. – М. : Когито-Центр, 2002. – 220с.
2. Вірна Ж.П. Професійна ідентифікація психолога / Ж.П. Вірна // Актуальні проблеми діяльності психологічної служби системи освіти: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., 11 – 12 квітня 2006р. – Суми, 2006. – 141 с.

3. Вірна Ж.П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога : [монографія] / Ж.П. Вірна. – Луцьк : Вежа, 2003. – 220 с.
4. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е.И. Головаха. – К. : Наукова думка, 1988. – 144 с.
5. Демидова Т.П. Психологическое сопровождение профессионально-личностного становления обучающихся в средних профессиональных учебных заведениях : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Т.П. Демидова. – М., 2005. – 171 с.
6. Заболоцька С.І. Особливості психологічного супроводу особистісно-професійного зростання майбутніх педагогів / С.І. Заболоцька // Матеріали XXXIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 33.
7. Заміщак М.І. Психолого-педагогічний супровід особистісного розвитку майбутнього педагога у вищому навчальному закладі / М.І. Заміщак // Матеріали XXXIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2017. – Вип. 33. – С. 175–177.
8. Зеер Э.Ф. Психология профессий : [учебное пособие для студентов вузов] / Э.Ф. Зеер. – 2 изд., перераб., доп. – М. : Деловая книга, 2003. – 336 с.
9. Іванцев Л.І. Становлення майбутнього вчителя як суб'єкта життєтворчості : [монографія] / Л.І. Іванцев. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2007. – 208 с.
10. Исаев Е.И. Становление и развитие профессионального знания будущего педагога / Е.И. Исаев, С.Г. Косорецкий, В.И. Слободчиков // Вопросы психологии. – 2000. – № 3. – С. 57-66.
11. Леонтьев Д.А. Профессиональное самоопределение как построение образов возможного будущего / Д.А. Леонтьев, Е.В. Шелобанова // Вопросы психологии. – 2001. – № 1. – С. 57-66.
12. Максименко С. Д. Психологія у соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури : [навч. посібник для вищої школи] / С.Д. Максименко. – К. : Наукова думка. – 1998. – 226 с.
13. Мицько В.М. Аксіопсихологічні чинники професійної освіти майбутніх психологів / В.М. Мицько // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : Плай, 2004. – Вип. 9, ч. 1. – С. 178-185.
14. Савелюк Н.М. Психосемантичні особливості громадянської свідомості студентської молоді : автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна і вікова психологія» / Н.М. Савелюк. – Івано-Франківськ, 2008. – 20 с.
15. Савчин М.В. Теоретико-методологічні засади створення та реалізації програми особистісно-професійного розвитку майбутнього педагога / М.В. Савчин // Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога : [монографія] / за ред. проф. М.В. Савчина. – Дрогобич : Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2014. – С. 9–18.
16. Слюсарев Ю.В. Психологическое сопровождение как фактор активизации саморазвития личности : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. психол. наук / Ю.В. Слюсарев. – СПб., 1992. – 16 с.